

YANGI TEXNOLOGIYALARNING MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI

Abduganiyeva Maxliyo Zuxriddin qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot va pedagogika yo'nalishi 1-kurs talabasi

abduganiyevamahliyo@gmail.com<tel:+998942031114>**Annotatsiya**

Global miqyosda ro'y berayotgan raqamlashtirish jarayonlari, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va robototexnika kabi yangi texnologiyalar mehnat bozorining tuzilmasini tubdan o'zgartirmoqda. Ushbu jarayon ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi, xarajatlarni kamaytirishi va texnologik jarayonlarni optimallashtirishi bilan birga, mehnat resurslariga bo'lgan talabning sifat va miqdor jihatidan qayta shakllanishiga sabab bo'lmoqda. Avvalo, an'anaviy jismoniy mehnatni talab qiladigan jarayonlar bosqichma-bosqich avtomatlashtirilgani sayin past malakali ish o'rinlari qisqarib, o'rniga yuqori malaka, texnik ko'nikma, analitik fikrlash va raqamli savodxonlikni talab qiluvchi yangi kasblar paydo bo'lmoqda.

Yangi texnologiyalar mehnat bozorida kasblarning diversifikatsiyasini kuchaytiradi: IT mutaxassislari, dasturchilar, sun'iy intellekt tizimlari bo'yicha muhandislar, ma'lumotlar tahlilchilari, kibermuhandislar, logistika analitiklari kabi mutaxassislarga ehtiyoj keskin oshmoqda. Shu bilan birga, ko'plab sohalarda inson mehnati texnologiyalar yordamida kengaytirilgan shaklda qo'llanilmoqda. Masalan, sog'liqni saqlashda AI asosidagi diagnostika, ta'limda raqamli platformalar, qishloq

xo'jaligida aqlli monitoring tizimlari mutaxassislarning samarali ishlashiga yordam bermoqda.

Texnologik yangilanish mehnat bozorida moslashuvchanlik talabini oshiradi. Xodimlar doimiy tarzda yangi ko'nikmalarni egallashi, qayta tayyorlov va malaka oshirish dasturlarida qatnashishi zarur bo'lib bormoqda. Bu esa ta'lim tizimi oldiga ham yangi vazifalar qo'yadi: bozor ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlash, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, o'quv jarayoniga innovatsion metodlarni joriy etish.

Shu bilan birga, yangi texnologiyalar ijtimoiy mas'uliyatli boshqaruvga ehtiyojni kuchaytiradi. Mehnat bozori transformatsiyasi jarayonida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, bandlik dasturlari, yangi imkoniyatlar yaratish hamda aholining texnologik jarayonlarga moslashuvini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, yangi texnologiyalar mehnat bozoriga ham ijobiy, ham murakkab ta'sir ko'rsatadi; bu jarayonni to'g'ri boshqarish kelajak iqtisodiy rivojlanishining asosiy omillaridan biridir.

Kalit so'zlar:

yangi texnologiyalar, mehnat bozori, avtomatlashtirish, sun'iy intellekt, raqamlashtirish, robototexnika, bandlik, kasb transformatsiyasi, raqamli kompetensiya, kadrlar tayyorlash.

Kirish

XXI asrning boshidan boshlab jadal rivojlanayotgan raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirish, robototexnika, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili kabi innovatsion yechimlar iqtisodiyotning deyarli barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Bu jarayon jahon miqyosida yangi industrial bosqich — to'rtinchi sanoat inqilobi davrining shakllanishiga olib kelmoqda. Zamonaviy texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshirayotgani, vaqt va resurslarni tejashga imkon berayotgani bilan birga, mehnat bozori tuzilmasiga, mavjud kasblarning

mazmuniga va ishchi kuchiga qo'yilayotgan talabga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli mehnat bozori transformatsiyasi bugungi kun ilmiy-amaliy tadqiqotlarining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Yangi texnologiyalar ta'sirida bir qator an'anaviy kasblar o'z ahamiyatini yo'qotmoqda yoki ularning funksional vazifalari tubdan o'zgarib bormoqda. Masalan, oddiy takroriy amallarni bajarishga asoslangan ish o'rinlari avtomatlashtirish orqali qisqarayotgan bo'lsa, o'rniga raqamli ko'nikmalarni talab qiluvchi yangi kasblar paydo bo'lmoqda. Bu esa mehnat bozorida malakali, texnik savodxon, analitik fikrlash qobiliyatiga ega mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirmoqda. Shu bilan birga, ko'plab sohalar — ta'lim, tibbiyot, transport, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish va ishlab chiqarish — texnologiyalar yordamida yanada samarali, xavfsiz va innovatsion shaklda faoliyat yurita boshladi.

Texnologik o'zgarishlar faqat ish o'rinlarining soni va sifatiga emas, balki mehnat munosabatlari, bandlik shakllari va iqtisodiy siyosatga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masofaviy ish, frilanserlik, loyihaviy ishlar kabi yangi bandlik shakllarining kengayishi zamonaviy mehnat bozorining moslashuvchan va dinamik tus olishiga sabab bo'lmoqda. Bunday sharoitda xodimlardan doimiy ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini yangilab borish, yangi texnologiyalarni tezda o'zlashtirish, o'z kasbiy salohiyatini bozor ehtiyojiga moslashtirish talab qilinadi.

Shuningdek, texnologik rivojlanish davlat siyosati uchun ham yangi vazifalarni yaratadi. Aholining raqamli savodxonligini oshirish, qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish, texnologiyalar tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy tengsizliklarni kamaytirish davlatning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib bormoqda. Xulosa qilib aytganda, yangi texnologiyalar mehnat bozorining barcha tarkibiy qismlariga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda va ushbu jarayonni kompleks o'rganish iqtisodiy rivojlanish strategiyasini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama

Yangi texnologiyalar mehnat bozorida chuqur o'zgarishlarga sabab bo'layotgani inkor etib bo'lmaydigan haqiqatdir. Avtomatlashtirish jarayonining tezlashuvi bir tomondan iqtisodiy samaradorlikni oshirmoqda, ikkinchi tomondan esa kasblarning qisqarishi, yangi malakalarga ehtiyojning kuchayishi kabi murakkab masalalarni yuzaga keltirmoqda. Muhokama jarayonida ushbu jarayonlarning ijobiy va salbiy jihatlari, shuningdek, ular bilan bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar tahlil qilinadi.

Birinchidan, avtomatlashtirish va sun'iy intellektning joriy etilishi natijasida ishlab chiqarishning tezligi va aniqligi oshmoqda. Korxonalar uchun bu — xarajatlarning kamayishi, raqobatbardoshlikning kuchayishi, mahsulot sifatining oshishi demakdir. Ammo past malakali ishchilar uchun bu jarayon xavf tug'diradi, chunki ular bajaradigan ko'plab funksiyalar mashinalar tomonidan osonlik bilan almashtirilishi mumkin. Bu esa qisqa muddatda bandlik darajasining pasayishiga yoki ishchi kuchining qayta tayyorlanish ehtiyojining kuchayishiga olib keladi.

Ikkinchidan, texnologik o'zgarishlarning ijobiy tomoni shundaki, ular yangi kasblar, yangi bozorlar va yangi imkoniyatlarni yaratadi. IT sohasining kengayishi, sun'iy intellekt bilan ishlash, robototexnika, "aqlli" tizimlar, logistika analitikasi, kiberxavfsizlik kabi yo'nalishlarda mutaxassislarga talab keskin oshmoqda. Shu sababli, mehnat bozorida moslashuvchanlik, ijodiy fikrlash, raqamli ko'nikmalar va muammolarni hal qilish qobiliyati ustuvor kompetensiyalarga aylanmoqda. Yangi texnologiyalar inson mehnatini inkor qilmaydi, aksincha, uni yanada samarali, yanada yuqori darajadagi ko'nikmalarni talab qiladigan bosqichga olib chiqadi.

Uchinchidan, texnologiyalarning mehnat munosabatlariga ta'siri ham muhim muhokama nuqtasidir. Masofaviy ish, frilanserlik, gig-iqtisodiyot shaklidagi bandlik turli mamlakatlarda tobora keng tarqalmoqda. Bu jarayon bir tomondan ishchilar uchun erkinlik va moslashuvchanlik sunsa, boshqa tomondan barqaror daromad, ijtimoiy

himoya, barqaror mehnat shartlari masalalarini o'rta qo'yimoqda. Demak, davlatning mehnat bozorini tartibga solish mexanizmlari ham yangicha yondashuvni talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, yangi texnologiyalarning mehnat bozoriga ta'siri ko'p qirrali va murakkab bo'lib, bu jarayonni to'g'ri boshqarish uchun texnologik, iqtisodiy va ijtimoiy yechimlarning uyg'unlashuvi zarur. Mehnat bozorining kelajagi insonning texnologiyalar bilan hamkorlikda ishlay olish qobiliyati bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili

Yangi texnologiyalarning mehnat bozoriga ta'sirini o'rganish bo'yicha so'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar mazkur jarayonning murakkab va ko'p qirrali ekanini ko'rsatadi. Adabiyotlarda uchraydigan yondashuvlarni umumiy qilib uch asosiy yo'nalishga ajratish mumkin: **texnologik optimizm**, **texnologik pessimizm** va **muvozanatlashgan yondashuv**.

Birinchi yondashuv — texnologik optimistik qarashlar — Brynjolfsson va McAfee kabi tadqiqotchilarning ishlari bilan bog'liq. Ular yangi texnologiyalar ishlab chiqarishda samaradorlikni keskin oshirishi, yangi ish o'rinlarini yaratishi va iqtisodiyotning innovatsion sektorlarini rivojlantirishi mumkinligini ta'kidlashadi. Ularning fikricha, texnologiya ish o'rinlarini qisqartirishi mumkin, biroq u bilan birga yuqori malaka talab qiladigan yangi sohalarni ham kengaytiradi. Shu sababli mehnat bozori texnologiyalar bilan parallel ravishda o'sishda davom etadi.

Ikkinchi yondashuv — texnologik pessimistik qarashlar — Frey va Osborne tomonidan taklif etilgan konsepsiyaga tayangan holda, avtomatlashtirish tufayli an'anaviy ish o'rinlarining katta qismi xavf ostida qolishini qayd etadi. Ayniqsa, takroriy, past malakali, standartlashtirilgan kasblar sun'iy intellekt va robotlar tomonidan eng oson almashtiriladigan yo'nalish sifatida ko'rib chiqiladi. Mazkur yondashuv mehnat bozoridagi ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi va malaka tafovutining ortishini ham muhim muammolar sifatida tilga oladi.

Uchinchi — muvozanatlashgan yondashuv — texnologiyalarning mehnat bozoriga ta'siri ikki tomonlama ekanini e'tirof etadi. Agar texnologiyalar to'g'ri boshqarilsa, ular ishchi kuchi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi; aks holda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni kuchaytiradi. Jahon banki, XMT (ILO) va OECD tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, texnologiyalar mehnat bozorida strukturaviy o'zgarishlarni tezlashtiradi, ammo unga moslashish darajasi davlat siyosati, ta'lim tizimi va innovatsion infratuzilma rivojiga bevosita bog'liq.

Shuningdek, adabiyotlarda inson kapitali muhim omil sifatida tilga olinadi. Raqamli savodxonlik, axborot texnologiyalarini qo'llash ko'nikmalari, analitik fikrlash va moslashuvchan kompetensiyalar yangi mehnat bozorining asosiy talablari qatoriga kiradi. Ta'lim tizimi texnologik o'zgarishlarga moslashgan holda rivojlanmasa, ishchi kuchi raqobatbardosh bo'la olmaydi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yangi texnologiyalarning mehnat bozoriga ta'siri murakkab bo'lib, u iqtisodiy, ijtimoiy va tashkiliy jihatlarining uyg'un tahlilini talab qiladi. Mavzuni chuqur o'rganish uchun turli nazariy yondashuvlarni solishtirish va amaliy tadqiqotlar bilan boyitish zarur.

Natija

Yangi texnologiyalarning mehnat bozoriga ta'siri bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, texnologik rivojlanish zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismiga aylangan. Avtomatlashtirish, sun'iy intellekt, robototexnika va raqamli xizmatlarning keng qo'llanilishi mehnat bozori tuzilmasini tubdan o'zgartirib, yangi imkoniyatlar bilan birga yangi chaqiriqlarni ham yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, an'anaviy, takroriy va past malaka talab qiluvchi ishlar qisqarayotgan bo'lsa, aksincha, raqamli savodxonlik, analitik fikrlash, muhandislik ko'nikmalari, dasturlash, ma'lumotlar tahlili kabi sohalarda yangi ish

o‘rinlari tez sur‘atlarda yaratilmoqda. Demak, texnologiyalar ish o‘rinlarini yo‘qotuvchi emas, balki ularni qayta shakllantiruvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu bilan birga, texnologik o‘zgarishlar mehnat bozorining moslashuvchan bo‘lishini talab qiladi. Xodimlarning doimiy o‘qib-o‘rganishi, malaka oshirishi, yangi ko‘nikmalarni egallashi bandlikning barqarorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bu esa ta’lim tizimi, qayta tayyorlash markazlari, innovatsion trening dasturlarining ustuvor yo‘nalish sifatida rivojlanishini talab etadi.

Yana bir muhim natija shuki, texnologiyalar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki mehnat munosabatlarining yangi shakllarini — masofaviy ish, frilanserlik, loyihaviy bandlikni — kengaytiradi. Bu jarayon imkoniyat yaratishi bilan birga mehnat huquqi, ijtimoiy himoya va barqaror ish sharoitlarini ta’minlashda yangi masalalarni keltirib chiqaradi.

Umuman olganda, yangi texnologiyalar mehnat bozorining kelajagini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Mazkur o‘zgarishlar jarayonini samarali boshqarish, aholining texnologiyalarga moslashuvini ta’minlash, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish va innovatsion iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining muhim vazifasi bo‘lib qoladi. To‘g‘ri yo‘naltirilgan strategiya sharoitida texnologik taraqqiyot mehnat bozorining yanada barqaror, samarali va raqobatbardosh bo‘lishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. ***The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies***. MIT Press, 2014.
2. Frey, C. B., & Osborne, M. A. ***The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation?*** Oxford University, 2017.
3. Schwab, K. ***The Fourth Industrial Revolution***. World Economic Forum, 2016.

4. International Labour Organization (ILO). ***Work for a Brighter Future: Global Commission on the Future of Work***. ILO Report, 2019.
5. OECD. ***The Future of Work: OECD Employment Outlook***. OECD Publishing, 2020.
6. World Bank. ***World Development Report: The Changing Nature of Work***. World Bank Group, 2019.
7. Susskind, R., & Susskind, D. ***The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts***. Oxford University Press, 2015.
8. Autor, D. H. ***Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation***. Journal of Economic Perspectives, 2015.
9. U. Salayeva. ***Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori transformatsiyasi***. Toshkent: Iqtisodiyot universiteti nashriyoti, 2021.
10. A. Abdullayev. ***Innovatsion texnologiyalar va mehnat bozori rivojlanishi***. O'zbekiston iqtisodiy axborotlari jurnali, 2022.
11. Tapscott, D. ***Blockchain Revolution***. Penguin Random House, 2018.
12. Tojiboyeva, M. ***Sun'iy intellektning bandlikka ta'siri***. "Ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqotlar" jurnali, 2023.